

ЕМЕРИХ ЛИНДЕНМАЈЕР У КНЕЖЕВИНИ СРБИЈИ – РАДНИ ВЕК ЈЕДНОГ ТРУДБЕНИКА

Љубодраг Поповић

„Мислимо да само вршимо дужност правде и према Србији и према покојнику, када синовљом захвалношћу помињемо име овога вреднога, овога честитога, овога смернога радника на њиви наше отаџбине.“

*Милан Ђ. Милићевић*¹

Испуњавајући ову заповест нашег знаменитог претходника, наша је жеља да овим прилогом изнесемо сазнања до којих смо, истражујући архивску грађу, дошли, о годинама рада које је у Србији провео др Емерих Линденмајер.

Да идемо редом.

Прво постављење, прва служба у Србији било је при Подринско-савској команди у Шапцу 12. септембра 1835. године². Његова дужност је била да се као лекар стара о здрављу житеља вароши Шабац и целог Шабачког округа³.

Др Линденмајер је дошао на место које је упражњено одласком др Карла Пацека. Пацек је на место лекара у Шабац дошао претходне, 1834, године извршењем наредбе да свака нахија мора да има свога лекара⁴.

У овој 1835. години дешавале су се и неке крупне ствари у војсци и санитету у њој, које ће у годинама које су надолазиле, имати непосредне везе са животом и радом др Линденмајера.

Организујући своју војску на основу одредби Хатишерифа из 1830. године, кнез Милош ју је стационирао у Пожаревцу и Крагујевцу. Држећи се правила да регуларна војска не може да се

¹ Ђ. Милићевић: *Поменик знаменитих људи у српског народа новијега доба*, Српска Краљевска штампарија, Београд, 1888, стр. 304

² Сви датуми наведени у овом раду су по јулијанском, тзв. старом, календару

³ АС, МФ – Кф III р. 90/865

⁴ АС, КК, XXXVII, 679

замисли без лекара и болница, тј. без организоване санитарске службе, Кнез је почео да делује и у том правцу, још 1832. године⁵.

Покушано је да се овај посао и нормативно одреди члановима Сретењског устава 1835. и законима донетим на основу њега. Одредбама овог закона попечитељу (министру) војних дела, било је дато у задатак „старати се о средствима којима би се здравље војника одржало, и о болницама и другима за војску полезним завенијама“⁶.

Дужност – делокруг министра војног овим првим војним законом веома је модерно одређена и подељена на две основне целине: чување здравља у војсци – њен војно-хигијенски део и лечење болесних војника – њен болнички део.

Како овај устав није остао на снази, нису се могле увести у живот ни одредбе, ни закони који су на основу њега били донети. Зато је и санитарска служба у војсци остала у надлежности самог кнеза.

Када је у Београду 1836. године саграђена војна касарна у Сава мали, основана је и војна болница која је била смештена у самој касарни. Почетком 1837. у овој болници било је потребно попунити упражњено место хирурга. О томе је Кнеза Милоша је известио главни војни комесар. У писму упућеном Кнезу 11. јануара 1837, он је навео да је београдској болници потребан хирург⁷.

Кнез је реаговао 16. јануара 1837. када је дотадањег цивилног лекара Линденмајера преместио из Шапца „за доктора Шпитаљског (војног) у Београду“⁸.

Тома Вучић Перишић, тада старешина у Београду, известио је Кнеза 24. јануара 1837. да је Линденмајер дошао из Шапца у Београд. Лечиће гардисте у болници како је Кнез наредио, писао је он⁹.

У току следећих дана догађаји у вези са Линденмајеровим боравком у Београду, текли су следећим током.

Вучић је 27. јануара известио Кнеза, да је одвео Линденмајера у болницу, у којој нема много болесника. Доктор тражи да му се одреди плата¹⁰. Истога дана Линденмајер је упутио посебно писмо Кнезу у коме је тражио инвентар за болницу, стан и коња, као и

⁵ Те године Кнез је схватајући да се неко мора старати и о здрављу тих војника, почео са организацијом војних шпитаља (болница) у тим местима.

⁶ Зборник Закона и уредби, књ. XXX, стр. 46

⁷ АС, КК, X, 444

⁸ АС, МФ – Кф III р. 90/865

⁹ АС, КК, XVIII, 56

¹⁰ АС, КК, XVIII, 57

повишење плате¹¹. На оба писма Кнез је одговорио већ 30. јануара 1837. Писмом упућеном Вучићу он је јављао: да одобрава набавку ствари за болницу; од стана Линденмајеру одобрава једну собу, а одбија захтев за коња, и повишицу плате¹².

Линденмајер је и даље био незадовољан својим стањем. У писму упућеном Јакову Живановићу директору Кнежеве канцеларије, он износи да му је стање сад горе него што је било у Шапцу, тражи да се тамо врати или одпусти¹³.

Сутра дан, 7. фебруара 1837, Вучић је јављао Кнезу да је ишао са Линденмајером у шпитаљ, и наредио комесару болнице да од инвентара набави све што је потребно¹⁴.

Ни Кнез није остајао по страни од ових Линденмајерових „претеривања“. У писму које је упутио Вучићу из Крагујевца, он је писао, да пошто је др Линденмајер незадовољан својим новим послом, то ако жели нека му се да отпуст, а ако оде нека Вучић јави, па ће му послати другог лекара¹⁵. У одговору на ово писмо Вучић је 14. фебруара 1837. извештавао Кнеза да је др Линденмајеру саопштено да је постављен у војну болницу и да другог места нема. Др Линденмајер је на ово одговорио Вучићу да не може да служи, јер сматра премештај као казну коју није заслужио¹⁶.

У тој преписци је изгледа и Кнезу прекипело, те је у писму упућеном Вучићу 18. фебруара 1837. написао: кад Линденмајер отказује службу, јер сматра лечење болесника у касарни казном, онда нек иде куд хоће, иначе је научио да не ради ништа. На његово место долази други лекар¹⁷.

Но изгледа да је ова конкретна ствар, са доласком новог лекара на његово место променила Линденмајеров став, и да се је он приклонио ситуацији. То нам показују два чиниоца. Једно је писмо које је Линденмајер упутио Кнезу почетком марта (11-ог), Кнезу, у коме увиђа да је последњим захтевима увредио Кнеза и заслужио отказ¹⁸, као и обрачун радног стажа сачињен приликом пензионисања 1865. год. којом му приликом обрачуна није узет у обзир период од 16. јануара до 21. фебруара 1837. год. као период у коме је радио.

¹¹ Исто

¹² Исто

¹³ АС, КК, XVIII, 58

¹⁴ Исто

¹⁵ Исто

¹⁶ АС, КК, XVIII, 59

¹⁷ Исто

¹⁸ АС, КК, XVIII, 60

У Београду је у радном односу, у војсци, као лекар др Линденмајер провео од 21. фебруара до 4. јула. То је по обрачуну био период у трајању од 4 месеца и 13 дана¹⁹.

По кнежевом налогу, др Линденмајера је Јаков Живановић, директор Кнежеве канцеларије, обавестио 4. јула 1837. да је постављен „за књажеског доктора“, у Крагујевцу. На том месту провео је 2 године и 14 дана (4. јул 1837 – 18. јул 1838)²⁰.

Доношење новог Устава, у историји познатог под именом „Турски устав“, у децембру 1838. год. изазвало је формирање нове државне организације, а у њој и војске, као њеног саставног дела.

Његовим члановима 12. и 19. изузети су из непосредне кнежеве надлежности, заједно са војском и послови санитета у њој. Све то пренето је у надлежност Попечитељства внатрених дела (Министарство унутрашњих послова) и његовог попечитеља (министра).

„Устројеније Централног Правленија Књажества Србског“ (Закон о уређењу Владе Кнежевине Србије) од 29-ог маја 1839. год. предвидело је круг делатности за свако Попечитељство (Министарство)²¹, а међу њима и за Министарство унутрашњих послова, и његовог министра о питањима рада и деловања самог министарства. Уредбом о организацији овог министарства формирано је више одељења, међу којима и Карантинско са санитетом и Војено (војно) одељење. Под управу санитета потпао је и војни санитет, а управа над војском, непосредна команда над њом припала је Војеном одељењу²².

Истота дана када је, од стране својих противника на челу са Вучићем, био принуђен да потпише Закон о влади, 29. маја 1839. кнез Милош је потписао и „Устројеније гарнизоне војске“ (Закон о војсци). Ово је био први војни закон у Кнежевини Србији. Он је први пут решавао питање уређења регуларне војске на законској основи, а не на повременим указима кнеза Милоша.

Кнежева права, прописана Уставом из 1838. године, била су битно измењена у односу на његов дотадашњи апсолутистички начин владавине и стављала су га у положај уставног владара. Незадовољан оваквом ситуацијом коју није могао да прихвати, кнез Милош је абдицирао 1. јуна 1839. године у корист својих синова и напустио Београд.

Непосредно управљање војском било је поверено „Главном штабу Гарнизона“ као органу Министарства унутрашњих послова.

¹⁹ АС, МФ – Кф III р. 90/865

²⁰ Исто

²¹ Било их је четири.

²² Зборник Закона и уредби, књ. 1, стр. 41–44

По тачки 7 „Устројенија“ он се састојао из два одељења: „Службено, по струци службе војене“ и „Комесаријатско по струци нуждни потреба војени“.

Одељење „Службено“ састојало се од: једног мајора – у звању помоћника начелника, два ађутанта (старији и млађи), два писара, једног доктора (штабс-доктора), једног аудитора и једног писара аудиторског (војних судских лица) и једног свештеника²³.

Увођење „штабс-доктора“, означавало је и његов задатак, а он је био брига о здрављу целокупне војске. На ово место постављен је одлуком од 18. јула 1839. године др Емерих Линденмајер²⁴. Међутим, колико год да је овим решењем војни санитет добио засебну управу и стручно лице које је требало да руководи његовим пословима, друга важна питања из области војног санитета остала су нерешена²⁵.

Насупрот војсци, цивилни санитет је као што смо навели, имао своје, Санитетско одељење, са потребним особљем, такође у Министарству унутрашњих послова, које се старало о здрављу целокупног становништва. На челу тог Одељења налазили су се лекари – у периоду 1839–1845 др Карло Пацек и др Јован Стејић²⁶.

Др Стејић по други пут долази на ову дужност 4. јануара 1843. године²⁷. У овом периоду он сем свакодневних послова интензивно ради и на уређењу санитетске струке уопште. Резултат тога, уз сарадњу министра унутрашњих послова Илије Гарашанина, је и припрема закона о „Устројенију шпитаља централне војске“ од 19. фебруара 1844. год, и стварања модерне болнице, у равни европских онога времена²⁸.

Др Линденмајер је на дужности „штабс-доктора“ провео до 23. јуна 1845. године, период од 5 година, 11 месеци и 5 дана²⁹. Разлог томе је његов одлазак на нову, вишу дужност.

²³ Љубодраг Поповић, *Шемајџизам Кнежевине Србије, 1839–1851*, Београд, Архив Србије 1999 год.

²⁴ АС, МИД, Вф VI р. 15/839

²⁵ Линденмајер, ни као остали војни лекари није имао чин већ само звање. О чиновима војних лекара решавано је тек половином четрдесетих година.

²⁶ Др Пацек, као пријатељ династије Обреновић, није се дуго задржао на челу овог Одељења. Заједно са припадницима династије Обреновић и кнезом Михаилом напустио је Србију 1842. год. Др Стејић се задржао дуже, када је због политичких потреба напустио ову дужност. – Љ. Поповић, нав. дело, стр. 49

²⁷ АС, МИД, Вф I р. 7/843

²⁸ Љ. Поповић, Како је настала данашња Војномедицинска академија, *Војносанијетски преглед*, Волумен 64, март 2007, стр. 227–238

²⁹ АС, МФ – Кф III р. 90/865

Др Стејић је одлуком Кнеза и Државног савета од 21. јуна 1845. год. са места Начелника одељења Санитета у Министарству унутрашњих послова именован за главног секретара најважније установе Кнежевине Србије, Државног Савета³⁰.

Постављењем Стејића, постало је упражњено место начелника Одељења санитета. На ово је одмах реаговао ресорни министар Илија Гарашанин. Он је одмах, мимо предвиђене процедуре, упутио предлог Кнезу директно, да се на ово упражњено место именује дотадашњи штабс-доктор Емерих Линденмајер. Кнез је ово прихватио и 23. јуна 1845. год. др Линденмајер је именован за начелника Одељења санитета³¹.

Да је ово именовање било пун погодак, и резултат угледа који је Линденмајер својим дотадашњим радом стекао, показале године које долазе³².

О Линденмајеровој привржености послу који је обављао изнећемо само кроз један пример. О донетој одлуци министарство је обавестило Главни војени штаб 26. јуна 1845.

Јављајући му о овоме, министарство је писало и следеће: „... О чему извештавајући Попечитељство ово Главни Војени Штаб јавља му да ће Г. Линденмајер и опет досадању дужност своју у Штабу одправљати, докле се друго лице за званије Штабс доктора не определи и постави, но кад ће и у које време тамо Г. Линденмајер ради отправања Штабс-докторске дужности долазити, то ће он сам часове определити и Штабу јавити“³³.

Овај посао Линденмајер је обављао до 23. јула 1845. када је на ово место постављен др Карло Белони³⁴.

Одлуке Светоандрејске скупштине и промену династије 1859. године Линденмајер ће, како се то у народу каже, осетити на сопственој кожи. Никакво решење о његовом смењивању не беше донето, већ је на његово место начелника Одељења постављен други. О овој одлуци, вршилац дужности Министра унутрашњих дела, помоћник Јеврем Грујић је, без тражења предходне сагласности, обавестио Државни савет да је „због потребе и околности Г. Попечитељу Внутрених Дела познатим, ово званије Началника одељења Санитета другим Лицем попуњено је, а Г. Линденмајер остао је, да се на друго Докторско званије постави“³⁵.

³⁰ АС, МУД, Пф VIII р. 5/845

³¹ Исто

³² О том раду изнеће друге колеге.

³³ АС, МУД, Пф VIII р. 5/845

³⁴ АС, МИД – Вф III р. 194/845

³⁵ АС, ДС, N° 576/859

Тако је Линденмајер после 13 година, 9 месеци и 8 дана остао без свога „опредељења“. Но не само без тога, већ и без икаквих припадности.

Смрт кнеза Милоша 1860. године променила је ову ситуацију Линденмајеру и већем броју других лица, која су се наша, уопште-но можемо рећи, под ударом Кнеза, по његовом поновном ступању на престо, поново је „свануло“. То се посебно осетило у прокламацији Михаила Обреновића поводом смрти кнеза Милоша и преузимања власти³⁶.

Сходно начелима ове прокламације Кнез Михаило је 21. септембра 1860. издао „налог свима попечитељствима да се побрину о начину како да се по законима земаљским исправи стање они чиновника, кои се из разни узрока ван службе налазе, без да су судом на губитак службе осуђени били, и без да уживају користи које им закон осигурава при иступању из службе, и тако да се поврати сила закона на пензионере који су своје пензије лишени и како се приближним испитивањем ове ствари нашло, да ће се најбоље поступити, ако се извиди, кои су од чиновника за службу а кои нису. Па они кои су за службу да дођу у ред чиновника којима су званија укинута, и да им се по закону изда половина плате докле им се службе не даду, или се друго законом расположење с њима не учини. Они кои пак више за службу нису да се по закону ставе у пензију“³⁷.

У овој групи испитиваних за способност даљег опстанка у служби Линденмајер се нашао 31. октобра 1860. год. као „начелник санитета“, на челу групе од 8 људи из Попечитељства внутрених дела. Новоименовани књажески представник Филип Христић, који је на ову дужност ступио 27. октобра, закључио је да Линденмајер спада у ону групу чиновника који треба да се „као способни за службу задрже“. Са овим се сложио и Кнез, и о томе донео решење 14. новембра 1860. године³⁸.

Но главно питање за Линденмајера остало је нерешено. Иако му се повратак у службу рачунао „од 14-ог септембра 1860. год. као дана Прокламације“ он је „стављен на расположење Правитељства са половином плате“³⁹.

Ово стање озваничено је и кроз „Шематизам“ следећих година.

Тако у „Шематизму“ за 1861. год. на стр. 32 стоји: „Званичник без опредељења, доктор медицине Е. Линденмајер“. Истоветан текст доноси и „Шематизам“ за 1863. год. на својој страни 63.

³⁶ Кнез Милош је владао до 14. септембра, а одатле кнез Михаило.

³⁷ АС, ДС, р. 735/860

³⁸ АС, МУД, ВН⁰ 278/860

³⁹ АС, МФ – Кф III р. 90/865

„Шематизам“ за 1864 на својој страни 42 овај текст допуњује са „Члан је сталне лекарске комисије“. Овакав текст се понавља и у „Шематизму“ за 1865. годину на страни 44⁴⁰.

Године 1865. дошло је до коначне промене у животу др Емериха Линденмајера. Овај „Начелник санитета без одређења“ стављен је „у стање покоја“⁴¹.

У јануару 1865. године у званичном делу „Србских новина“ објављено је: „На предлог министра унутрашњих дела од 15 јануара ове године, благоволела је Његова Књажевска Светлост решити: да се Др. Емерих Линденмајер, начелник одељења санитетског у министарству унутрашњих дела, на расположењу правитељства стојећи, стави у стање покоја, са пензијом, која му по годинама службе припада“⁴².

Сазнавши о овоме⁴³ Линденмајер је 2. марта 1865. поднео Министру финансија молбу у којој је стајало: „Његова Светлост благоизволила је под 15 јануара тек. год. милостиво решити: да се ја покорно подписани у стање покоја постављам. – Тим поводом узимам себи слободу Господина Министра у покорности молити, да би изволео решити, и наредити, да ми се по височајшему Решенију припадајућа пензија издаје“⁴⁴.

Уз ову своју молбу он је приложио 5 докумената која су регулисала његов рад од 12. септембра 1835 до 1. априла 1859. године. Закључујући ову своју молбу, он је навео: „Сва та моја служба позната је; но да би ју могао са каквим Документима и даље јоште потврдити, то нисам у стању; јер за сво то време никакву потребу имао нисам свидетелства какова о мојој служби извадити, нити ми је пак Декрет, Диплома или иначе шта том подобно издато било“⁴⁵.

Но за остала документа, да му их набаве и обрачунају службеници Министарства финансија, постарао се ресорни министар Коста Цукић. По њиховом обрачуну „време службе“ Линденмајера изнело је 27 година, 10 месеци и 20 дана⁴⁶.

⁴⁰ Овакво службовање трајало је 4 године, 4 месеца и 1 дан по обрачуну састављеном у Министарству финансија. – АС, МФ, Кф III р. 90/865.

⁴¹ МУД, СН^о 84/865

⁴² Србске новине, бр. 8, 21. јануар 1865. год. стр. 25

⁴³ Или из новина, или добивши писмено решење, што не можемо утврдити, јер документа о томе недостају у фонду Санитетског одељења, уништена су у току протеклих ратова.

⁴⁴ АС, МФ – Кф III р. 90/865

⁴⁵ Исто

⁴⁶ АС, МФ – Кф III р. 90/865

На овај временски период и плату коју је имао обрачунато му је да му годишња пензија износи 9.093 гроша и 13½ пара пореских, односно месечно 757 гроша и 31 пару пореску⁴⁷.

А да би она постала и званична, морала је постојати сагласност Државног савета која је добијена септембра те године. Када је и решено да му се пензија по овом рачуну издаје од 15. јануара 1865. године⁴⁸.

⁴⁷ Исто

⁴⁸ АС, ДС, рн. 345/865

